

Πειραματική διερεύνηση της συμφωνίας του γένους σε παρατακτικές δομές υποκειμένων στη Νέα Ελληνική

Βάιος Μανασής & Δέσποινα Παπαδοπούλου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
vaiozman@gmail.com, depapa@lit.auth.gr

Abstract

This paper investigates gender agreement in Greek, in both production and comprehension, by means of structures which involve a predicate in agreement relationship with [-animate] male and female conjunct subjects placed in preverbal position. Adult native speakers of Greek participated in an oral production elicitation experiment and a self-paced reading task. The results showed that two strategies for gender agreement are used in Greek: a) agreement with the entire Coordinate Phrase (&P) in which a gender feature is displayed as the result of semantic or morphosyntactic resolution and b) Full agreement with the closest conjunct in a serial order.

Key-words: gender agreement in conjoined subject NPs, sentence processing, elicitation experiment, self-paced reading task

1 Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η πειραματική διερεύνηση της συμφωνίας του γένους στην ελληνική σε δομές που περιλαμβάνουν προ-ρηματικά παρατακτικά συνδεόμενα [-έμψυχα] υποκείμενα, κατά την παραγωγή και την κατανόηση λόγου από ενήλικες φυσικούς ομιλητές της ελληνικής.

(1) Οι ηλιάνθοι και οι τουλίπες είναι πανέμορφοι/πανέμορφες/πανέμορφα.

Στην ελληνική γλώσσα υιοθετείται τριμερής διάκριση του γένους σε αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο. Στη γραμματική των Holton, Mackridge και Φιλιππάκη-Warburton (1997: 469) υποστηρίζεται ότι στην κατάληξη όλων των κλιτών προσδιοριστικών στοιχείων (άρθρα, επίθετα, αριθμητικά και προσδιοριστές), εκτός των κτητικών αντωνυμιών, δηλώνεται η συμφωνία, ως προς το γένος, την πτώση και τον αριθμό, με το ουσιαστικό με το οποίο βρίσκονται σε σχέση συμφωνίας. Ακόμη, πρέπει να αναφερθεί ότι στην ελληνική το γένος, η πτώση και ο αριθμός είναι χαρακτηριστικά που συνεμφανίζονται στο ίδιο αμάλαμα μορφημάτων.

Ο Chomsky (1995, 2001) στο μινιμαλιστικό μοντέλο του υποστηρίζει ότι η συμφωνία πραγματοποιείται, ώστε όλα τα χαρακτηριστικά που φέρουν τα συντακτικά αντικείμενα που βρίσκονται σε μία δομή να αποκτήσουν τιμή (valuation), καθώς μόνο αυτά που έχουν τιμή μπορούν να ερμηνευθούν έπειτα, στη ΛΔ. Μέσω της διαδικασίας της συμφωνίας (agree) ένας ενεργοποιητής (probe), δηλαδή ένα συντακτικό αντικείμενο με κάποιο μη ερμηνεύσιμο χαρακτηριστικό, ψάχνει για να αντιστοιχιστεί (match) και να πάρει τιμή (value) από έναν στόχο (goal), δηλαδή ένα συντακτικό αντικείμενο της ίδιας κατηγορίας με τιμή στο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό.

Στο υπόλοιπο του άρθρου, παρουσιάζουμε το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζονται τα πειραματικά έργα που πραγματοποιήσαμε (ενότητα 2), περιγράφουμε αναλυτικά το έργο εκμαίευσης προφορικού λόγου και το χρονομετρικό έργο αυτό-ρυθμιζόμενης ανάγνωσης προτάσεων (ενότητα 3) και, τέλος, συζητούμε τα αποτελέσματα των πειραματικών μας έργων (ενότητα 4).

2 Θεωρητικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τη θεωρητική ανάλυση του Corbett (1991, 2006) για τη συμφωνία του γένους με σύνθετα υποκείμενα, στις υπό εξέταση δομές υπάρχει ένα στόχος (target), το στοιχείο, δηλαδή, που υπόκειται σε συμφωνία, ένας ελεγκτής (controller), το στοιχείο που καθορίζει τη συμφωνία, και ένας κανόνας επίλυσης (resolution rule) που καθορίζει τη μορφή ενός στόχου, όταν ο ελεγκτής αποτελείται από συμπλεκόμενα ονόματα.

Όσον αφορά τους κανόνες επίλυσης ο Corbett (1991) εντοπίζει τέσσερις περιπτώσεις: α) σημασιολογική επίλυση του γένους (π.χ. Tamil), κατά την οποία εφαρμόζονται κανόνες επίλυσης με βάση τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των συμπλεκόμενων ονομάτων, π.χ. [± έμψυχο], [± ανθρώπινο/έλλογο], β) μορφοσυντακτική επίλυση του γένους (π.χ. γαλλικά), όπου το γένος καθορίζεται με βάση το μορφολογικό γένος της εκάστοτε ΟΦ, χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν καθόλου σημασιολογικά χαρακτηριστικά, γ) τη μικτή σημασιολογική και μορφοσυντακτική επίλυση του γένους (π.χ. λατινικά), καθώς πολλές φορές η συμφωνία του γένους βασίζεται σε αμφότερα τα σημασιολογικά και μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά των συμπλεκόμενων ονομάτων, και τέλος δ) την πλήρη συμφωνία με ένα συμπλεκόμενο όνομα (π.χ. σερβοκροατικά), κατά την οποία ο στόχος συμφωνεί είτε με τον κοντινότερο ελεγκτή είτε με τον πρώτο ελεγκτή (βλ. (2)) σε περίπτωση που δεν εφαρμόζονται οι κανόνες επίλυσης.

(2) groza	in	strah	je	prevzel-a
vso vas				
τρόμος.ΘΗΛ.ΕΝΙΚ	και	φόβος.ΑΡΣ.ΕΝΙΚΟ	είναι	καταλαμβάνω-ΘΗΛ.ΕΝΙΚ
όλο χωριό				
«Ο τρόμος και ο φόβος κατέλαβαν όλο το χωριό.»				

Σερβοκροατικά (Corbett 1991: 266)

Στην ελληνική γλώσσα η Χειλά-Μαρκοπούλου (2003), ερευνώντας τη συμφωνία του γένους με παρατακτικά συνδεόμενα υποκείμενα, αναφέρει ότι, όσον αφορά τα έμψυχα ουσιαστικά ίδιου γένους, υπάρχει ταύτιση συντακτικής και σημασιολογικής συμφωνίας, ενώ στα άψυχα ουσιαστικά ίδιου γένους είναι δυνατή η συντακτική και η σημασιολογική συμφωνία.

(3) Η τραπεζαρία και η κουζίνα είναι καθαρές/καθαρά.

Υποστηρίζει, επίσης, ότι τα συμπλεκόμενα ουσιαστικά διαφορετικού γένους υπόκεινται σε σημασιολογική συμφωνία κατά την οποία επιλέγεται το αρσενικό για ανθρώπινες οντότητες και το ουδέτερο για μη ανθρώπινες, ενώ τα συμπλεκόμενα ουσιαστικά αρσενικού και θηλυκού γένους υπόκεινται σε γραμματική συμφωνία με βάση την τυπική (default) τιμή γένους (αρσενικό γένος).

Η Kazana (2011) διερεύνησε τη συμφωνία του γένους μέσω ερωτηματολογίων συμπλήρωσης κενών και πολλαπλής επιλογής και πρότεινε τρεις περιπτώσεις συμφωνίας: α) σημασιολογική συμφωνία για τα έμψυχα συμπλεκόμενα ουσιαστικά (διαφορετικό γένος ΟΦ: επίλυση στο αρσενικό γένος), β) συντακτική συμφωνία για τα άψυχα συμπλεκόμενα ουσιαστικά (διαφορετικό γένος ΟΦ: επίλυση στο ουδέτερο γένος) και γ) πραγματολογική συμφωνία για μη αναμενόμενες περιπτώσεις, όπου εισάγεται ένα υπερώνυμο αντικείμενο αναφοράς.

(4) Οι δρόμοι και οι πλατείες είναι γεμάτοι με κόσμο.

(Εισαγόμενο αντικείμενο
αναφοράς: Οι χώροι)

Ο Spyropoulos (2011) μελέτησε δομές συμπλεκόμενων ονομάτων με κατηγορούμενο και κατέληξε ότι υπάρχουν δύο διαθέσιμες στρατηγικές, η πλήρης συμφωνία και η μερική συμφωνία. Όταν οι τιμές γένους των δύο ΟΦ συγκρούονται, η συμφωνία πραγματώνεται με βάση την τυπική (default) τιμή γένους, αρσενικό για τα ανθρώπινα και ουδέτερο για τα μη ανθρώπινα. Από την άλλη πλευρά, η μερική συμφωνία περιλαμβάνει περιπτώσεις όπου οι συμπλεκόμενες ΟΦ είναι πληθυντικού αριθμού και μη ανθρώπινες και η συμφωνία επιτυγχάνεται με τη γειτονική ΟΦ (βλ. παράδειγμα (5)).

(5) Οι δρόμοι και οι πλατείες είναι γεμάτες κόσμο.

Αντίστοιχα, η Anagnostopoulou (2017) παρατηρεί ότι το τυπικό (default) γένος στην ελληνική επηρεάζεται από το χαρακτηριστικό [+/- έμψυχο]. Προτείνει ότι το αρσενικό γένος είναι η τυπική τιμή γένους για τα έμψυχα ουσιαστικά, ενώ το ουδέτερο γένος είναι η τυπική τιμή γένους για τα άψυχα. Διακρίνει τη συμφωνία σε μορφοσυντακτική και σημασιολογική. Μορφοσυντακτική συμφωνία έχουμε στις περιπτώσεις όπου τα συμπλεκόμενα ουσιαστικά φέρουν ίδια τιμή γένους (βλ. παράδειγμα (6)), ενώ, όταν τα συμπλεκόμενα ουσιαστικά δεν φέρουν ίδια τιμή γένους, έχουμε σημασιολογική συμφωνία (βλ. παραδείγματα (7) και (8) για έμψυχες και άψυχες ΟΦ αντίστοιχα):

(6) Ο αναπτήρας_[μ.ε. ΑΡΣ] και ο φακός_[μ.ε. ΑΡΣ] είναι βρώμικοι_[τιμή: ΑΡΣ].

(7) Ο άντρας_[ε. ΕΜΨΥΧΟ] και το παιδί_[ε. ΕΜΨΥΧΟ] είναι έξυπνοι_[τιμή: ΕΜΨΥΧΟ].

(8) Ο πίνακας_[ε. ΑΨΥΧΟ] και η καρέκλα_[ε. ΑΨΥΧΟ] είναι βρώμικα_[τιμή: ΑΨΥΧΟ].

Τέλος, οι Kaltsa et al. (2016) διερεύνησαν πειραματικά τη συμφωνία, ως προς τον αριθμό, του ρήματος με υποκείμενα που αποτελούνται από παρατακτικά συνδεδεμένες ΟΦ σε προτάσεις όπως η (9):

(9) α. Εμφανίστηκε/αν η Μαρία και ο Γιάννης μετά την πρόσκληση.
β. Η Μαρία και ο Γιάννης εμφανίστηκε/αν μετά την πρόσκληση.

Στα χρονομετρικά πειράματα που πραγματοποιήσαν παρατήρησαν ότι η επεξεργασία ενός ρήματος που φέρει μορφολογικό χαρακτηρισμό ενικού αριθμού είναι περισσότερο χρονοβόρα συγκριτικά με την επεξεργασία ενός ρήματος που φέρει μορφολογικό χαρακτηρισμό πληθυντικού αριθμού σε προτάσεις με μετα-ρηματικά υποκείμενα (9α). Επιπλέον, όταν το υποκείμενο είναι σε μετα-ρηματική θέση (9β), το ρήμα που είναι χαρακτηρισμένο μορφολογικά για ενικό αριθμό δεν είναι αποδεκτό

από τους ομιλητές. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν ότι η πλήρης συμφωνία (ρήμα σε πληθυντικό αριθμό) προκαλεί μεγαλύτερο επεξεργαστικό βάρος από τη μερική συμφωνία (ρήμα σε ενικό αριθμό) και ότι η μερική συμφωνία είναι το αποτέλεσμα προτασικής παράταξης (Aoun et al., 1994, Spyropoulos, 2011).

3 Παρούσα μελέτη

Στην παρούσα έρευνα διερευνήσαμε τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής, τόσο κατά την παραγωγή (ενότητα 3.1) όσο και κατά την κατανόηση (ενότητα 3.2) λόγου, σε σχέση με την επίτευξη συμφωνίας γένους σε δομές που περιλαμβάνουν συμπλεκόμενες άψυχες ΟΦ, αρσενικού και θηλυκού γένους, οι οποίες λειτουργούν ως υποκείμενα σε προ-ρηματική θέση ενός συνδετικού στοιχείου και συμφωνούν ως προς το γένος με ένα κατηγορηματικό επίθετο ή μετοχή (βλ. παράδειγμα 10).

(10) Οι θρόνοι και οι κορώνες είναι φτιαγμένοι/ες/α για βασιλιάδες και πριγκίπισσες

Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιλογή των συγκεκριμένων συνθηκών προέκυψε μετά από τη διεξαγωγή ενός πιλοτικού ερωτηματολογίου, το οποίο ανέδειξε τις υπό εξέταση περιπτώσεις ως τις πιο ενδιαφέρουσες στην ελληνική. Επίσης, τα συμπλεκόμενα ουσιαστικά δεν αποτελούν ιδιωτισμό (idiom) ή μέρος γλωσσικής σύναψης (collocation), είναι από το ίδιο σημασιολογικό πεδίο και ταιριάζουν νοηματικά με το κατηγορούμενο και της πρότασης-μοντέλο και της πειραματικής πρότασης. Επιπλέον, είναι [-έμφυχα] για να αποφευχθεί η επίλυση με βάση τον εξωγλωσσικό κόσμο (βιολογικό γένος)

3.1 Πείραμα 1: Πείραμα εκμαίευσης προφορικού λόγου

3.1.1 Μεθοδολογία

Το πείραμα εκμαίευσης προφορικού λόγου που διενεργήθηκε στην παρούσα μελέτη ακολουθεί τη μεθοδολογία αντίστοιχων πειραμάτων των Marušić, Nevins, & Badecker (2015) και Willer-Gold et al. (2016). Στο πείραμα έλαβαν μέρος 65 μονόγλωσσοι, φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας (56 γυναίκες και 9 άντρες), 20-24 ετών (μέσος όρος: 21,37, ΤΑ: 1,67). Όλοι είχαν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, καθώς όλοι ήταν φοιτητές ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

Υλικό

Το πείραμα εκμαίευσης αποτελούνταν από 20 πειραματικά ζεύγη προτάσεων (βλ. (11β) και (12β)) και 40 διασπαστές προσοχής. Ειδικότερα εξετάστηκαν 2 πειραματικές συνθήκες (10 ζεύγη ανά συνθήκη): στην πρώτη συνθήκη τα αρσενικά ουσιαστικά βρίσκονταν σε πρώτη θέση (11β), ενώ στη δεύτερη συνθήκη βρίσκονταν σε δεύτερη θέση (12β). Όλοι οι συμμετέχοντες είδαν όλα τα ζεύγη προτάσεων (το καθένα σε μία συνθήκη) και εκτέθηκαν σε όλες τις πειραματικές συνθήκες, αλλά ποτέ δεν είδαν το ίδιο ζεύγος προτάσεων πάνω από μία φορά.

Επίσης, ανάμεσα στα ουσιαστικά, το συνδετικό ρήμα είναι και το κατηγορούμενο δεν παρεμβαλλόταν κάποιο άλλο συστατικό, ενώ ένα συμπληρωματικό στοιχείο (π.χ. προθετική φράση, δευτερεύουσα πρόταση κτλ.) ακολουθούσε πάντοτε το κατηγορούμενο. Οι πειραματικές συνθήκες παρουσιάζονται στα (11)-(12):

(11) Συνθήκη 1: Αρσενικό και θηλυκό σε προ-ρηματική θέση

α. **Το πρόβλημα είναι έντονο στην οικογένειά τους.**

β. **Οι καβγάδες και οι φασαρίες** _____.

(12) Συνθήκη 2: Θηλυκό και αρσενικό σε προ-ρηματική θέση

α. **Το πρόβλημα είναι έντονο στην οικογένειά τους.**

β. **Οι φασαρίες και οι καβγάδες** _____.

Διαδικασία

Στο συγκεκριμένο πείραμα οι συμμετέχοντες διάβαζαν δυνατά τις προτάσεις του πειράματος από την οθόνη ενός υπολογιστή (διαφάνειες του “Microsoft Office Power Point 2016”), ενώ, παράλληλα, ηχογραφήθηκε όλη η συνεδρία. Αρχικά, παρουσιαζόταν μία πρόταση-μοντέλο στην οποία υπήρχε ένα τμήμα σε έντονη γραφή (βλ. παράδειγμα (13)). Έπειτα, αφού οι συμμετέχοντες πατούσαν το πλήκτρο που τους έχει ζητηθεί, εξαφανιζόταν η πρόταση-μοντέλο και εμφανιζόταν μόνο ένα τμήμα σε έντονη γραφή, το οποίο αντικαθιστούσε το αντίστοιχο της προηγούμενης. Οι συμμετέχοντες καλούνταν να συμπληρώσουν την πρόταση βασισμένοι στην πρόταση-μοντέλο που είδαν:

(13) *πρόταση-μοντέλο*
πρόταση-στόχος

Το πρόβλημα είναι έντονο στην οικογένειά τους.

Οι καβγάδες και οι φασαρίες _____.

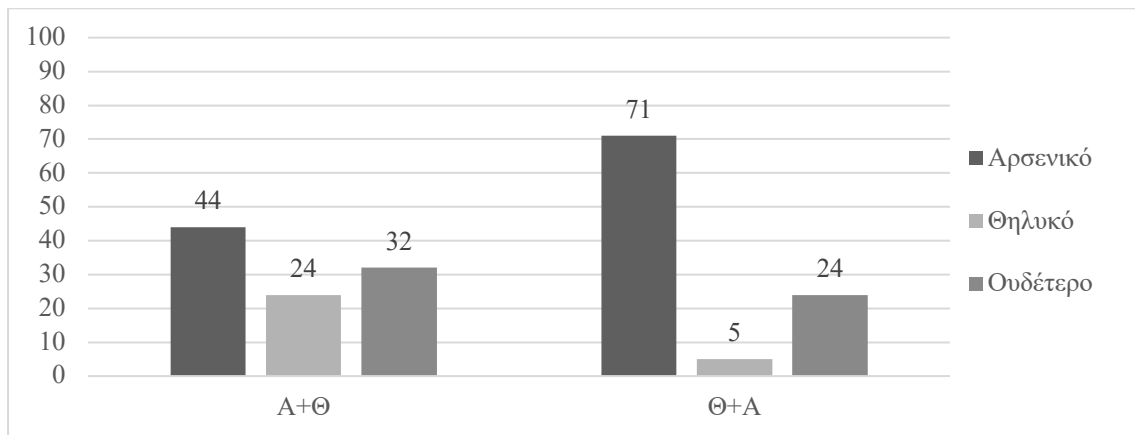
3.1.2 Ανάλυση δεδομένων

Στα δεδομένα που αναλύθηκαν δεν συμπεριλήφθηκαν οι συμμετέχοντες που δεν απάντησαν σε ποσοστό >10% των πειραματικών προτάσεων. Από όλα τα πειραματικά αντικείμενα το 3,31% δεν απαντήθηκε, δεν ακουγόταν καθαρά ή ανακλήθηκε λανθασμένα. Ως λανθασμένες ανακλήσεις θεωρήθηκαν οι περιπτώσεις που ο συμμετέχων χρησιμοποιούσε διαφορετικά συμπλεκόμενα ονόματα ή άλλαζε τη σειρά της υπό εξέτασης δομής, δηλαδή αν άλλαζε το συνεχές που αποτελούνταν από τα δύο ονόματα, το βοηθητικό ρήμα και το κατηγορούμενο. Δεν θεωρήθηκαν, όμως, λανθασμένες οι περιπτώσεις στις οποίες ο συμμετέχων χρησιμοποιούσε διαφορετικό κατηγορούμενο, αλλά σημασιολογικά ορθό (8‰). Το 1,85% των συνολικών απαντήσεων αποτελεί τις δεύτερες παραγωγές των συμμετεχόντων που ήταν αποτέλεσμα αυτοδιόρθωσης και είναι αυτές που λήφθηκαν υπόψη.

3.1.3 Αποτελέσματα

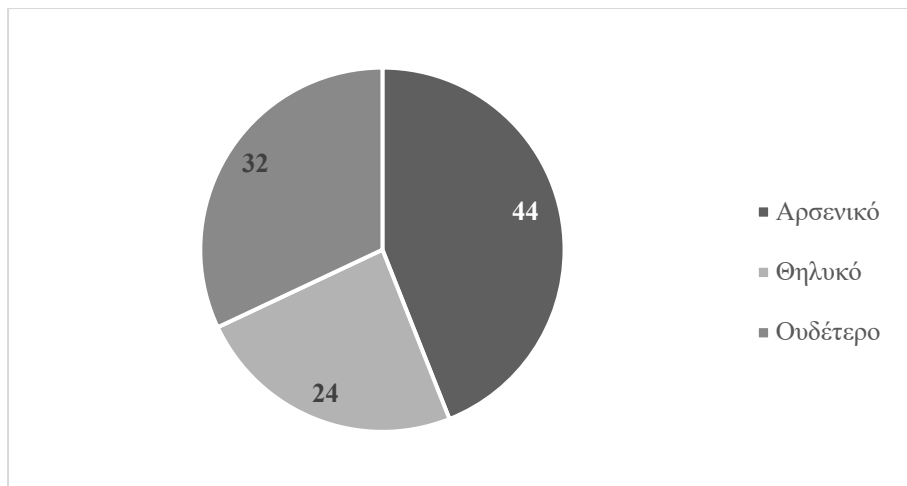
Τα δεδομένα παρατίθενται στο Γράφημα 1. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε ένα πολυπαραγοντικό τεστ διακύμανσης επαναλαμβανόμενων μετρήσεων ANOVA 2*3 με την προσαρμογή Bonferroni με παράγοντες τη σειρά των συμπλεκόμενων ονομάτων (A+Θ, Θ+A) και το γένος του κατηγορουμένου (A/Θ/O) ανά υποκείμενο

(F₁) και ανά πειραματικό αντικείμενο (F₂). Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι οι απαντήσεις των ομιλητών επηρεάζονται από τη σειρά των συμπλεκόμενων ονομάτων, (F₁(2,63)=100,183, p<,001, και, F₂(2,38)=171,974, p<,001).

Γράφημα 1 | Απαντήσεις συμμετεχόντων ως προς το γένος (%)

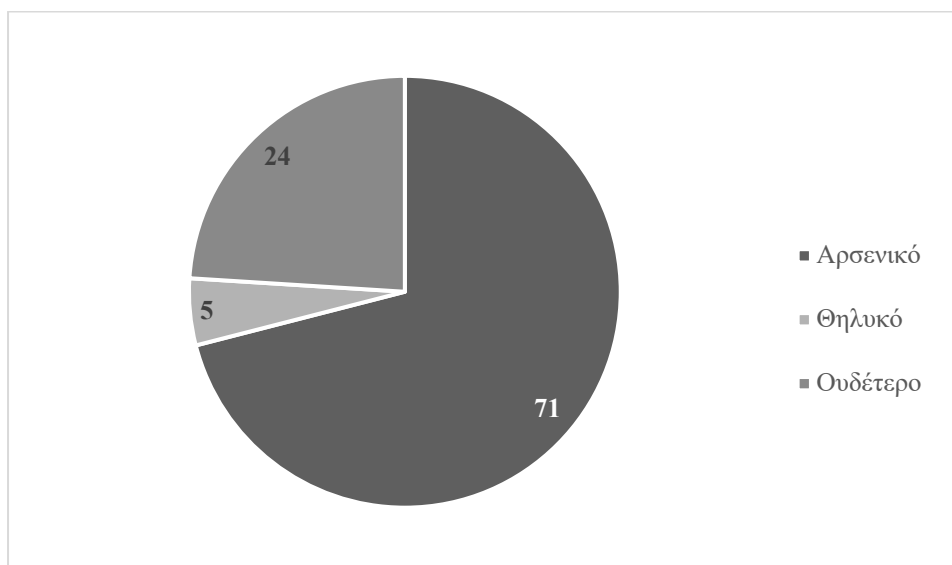
Έπειτα, για κάθε συνθήκη (A+Θ και Θ+A) πραγματοποιήθηκαν t-τεστ εξαρτημένων δειγμάτων (dependent samples t-tests). Στη συνθήκη, όπου το προ-ρηματικό υποκείμενο είχε τη μορφή αρσενικό + θηλυκό (βλ. Γράφημα 2), η ανάλυση έδειξε ότι προτιμάται οι ομιλητές να παράγουν πιο συχνά επίθετα μορφολογικά χαρακτηρισμένα για το αρσενικό γένος έναντι τόσο του θηλυκού ($t_1(64)=3,315$, $p=,002$ · $t_2(39)=4,215$, $p<,001$), όσο και του ουδέτερου γένους ($t_1(64)=1,703$, $p=,093$ · $t_2(39)=2,569$, $p=,014$), ενώ δεν υπάρχει κάποια προτίμηση ανάμεσα στο θηλυκό και το ουδέτερο, ($t_1(64)=-1,162$, $p=,250$ · $t_2(39)=-1,572$, $p=,124$).

Γράφημα 2 | Απαντήσεις συμμετεχόντων ως προς το γένος (%) στη συνθήκη A+Θ

Στη δεύτερη συνθήκη, όπου το προ-ρηματικό υποκείμενο είχε τη μορφή θηλυκό + αρσενικό (βλ. Γράφημα 3), η ανάλυση έδειξε ότι προτιμάται οι ομιλητές να παράγουν πιο συχνά επίθετα μορφολογικά χαρακτηρισμένα για το αρσενικό γένος έναντι τόσο του θηλυκού ($t_1(64)=17,409$, $p<,001$ · $t_2(39)=24,468$, $p<,001$) όσο και του ουδέτερου ($t_1(64)=6,527$, $p<,001$ · $t_2(39)=11,012$, $p<,001$), ενώ, παράλληλα,

προτιμάται το ουδέτερο από το θηλυκό γένος ($t_1(64)=-4,313$, $p<,001$ · $t_2(39)=8,576$, $p<,001$).

Γράφημα 3 | Απαντήσεις συμμετεχόντων ως προς το γένος(%) στη Σ2

3.1.4 Σύνοψη και Συζήτηση

Από τα αποτελέσματα του πειράματος εκμείευσης φαίνεται ότι σε δομές με προρηματικά υποκείμενα οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούν κυρίως τη συμφωνία με το κοντινότερο σειριακά όνομα (ΣΚΟ) και σε μικρότερο βαθμό τη συμφωνία μέσω σημασιολογικής και μορφοσυντακτικής επίλυσης.

Η συμφωνία με το υψηλότερο δομικά όνομα (ΣΥΟ) φαίνεται ότι δεν είναι διαθέσιμη, τουλάχιστον στις περιπτώσεις που ελέγχθηκαν σε αυτό το πείραμα, καθώς στη συνθήκη όπου τα θηλυκά ουσιαστικά προηγούνται των αρσενικών (Θ+Α), το θηλυκό γένος, που είναι το γένος του υψηλότερου δομικά ονόματος, επιλέγεται μόνο σε ποσοστό 5% (βλ. Γράφημα 3).

Το ουδέτερο γένος, που θεωρείται ως η τυπική τιμή γένους για τις [-έμψυχες] οντότητες της ελληνικής, επιλέγεται και στις δύο συνθήκες σε αρκετά υψηλό ποσοστό, 32% και 24% αντίστοιχα (βλ. Γραφήματα 2 και 3), πράγμα που δείχνει πως η σημασιολογική επίλυση με βάση το ουδέτερο γένος είναι μια διαθέσιμη στρατηγική, τουλάχιστον σε κάποιον βαθμό.

Συγκρίνοντας τις δύο συνθήκες (Α+Θ και Θ+Α) προκύπτει ότι η συμφωνία με το κοντινότερο σειριακά όνομα (ΣΚΟ) είναι διαθέσιμη, καθώς στην πρώτη συνθήκη το θηλυκό γένος, που είναι το γένος του κοντινότερου σειριακά ουσιαστικού, επιλέγεται σε ποσοστό 24% (βλ. Γράφημα 2), ενώ στη δεύτερη συνθήκη, το θηλυκό γένος, που δεν είναι το γένος του κοντινότερου σειριακά ονόματος, επιλέγεται μόνο σε ποσοστό 5% (βλ. Γράφημα 3), διαφορά στατιστικά σημαντική ($t(64)=6,466$, $p<,001$). Αντίστοιχα και το αρσενικό γένος, που είναι το γένος του κοντινότερου σειριακά ονόματος στη δεύτερη συνθήκη επιλέγεται με ποσοστό 71% (βλ. Γράφημα 3), έναντι του 44% (της πρώτης συνθήκης βλ. Γράφημα 2), όπου η αρσενική ΟΦ δεν είναι η κοντινότερη σειριακά ($t(64)=-7,867$, $p<,001$).

Στην πρώτη συνθήκη, που το συμπλεκόμενο όνομα αρσενικού γένους βρίσκεται πρώτο στη σειριακή δομή, το αρσενικό γένος προκρίνεται σημαντικά έναντι τόσο του

θηλυκού όσο και του ουδέτερου γένους. Εφόσον η ΣΥΟ δεν είναι διαθέσιμη, φαίνεται πως η επιλογή αυτή είναι αποτέλεσμα μορφοσυντακτικής επίλυσης, κατά την οποία το πιο μαρκαρισμένο χαρακτηριστικό γένους διαγράφεται.

Από την άλλη, στη δεύτερη συνθήκη που το συμπλεκόμενο όνομα αρσενικού γένους βρίσκεται σειριακά εγγύτερα στο κατηγορούμενο, επιλέγεται σε ποσοστό 71%, έναντι του 44% της πρώτης συνθήκης. Συγκρίνοντας την επιλογή του αρσενικού στις δύο συνθήκες, παρατηρούμε ότι υπάρχει στατιστική διαφορά ($t(64)=-7,867, p<,001$), γεγονός που επιβεβαιώνει η θεωρία του Antilla (1997), σύμφωνα με την οποία παραπάνω από μία στρατηγικές ενδέχεται να εμπλέκονται σε μία επιλογή συμφωνίας. Συνεπώς, η τόσο δυνατή προτίμηση του αρσενικού στη δεύτερη συνθήκη μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα μορφοσυντακτικής επίλυσης, αλλά και ΣΚΟ ταυτόχρονα, καθώς είναι διαθέσιμες και οι δύο, ενώ στην πρώτη συνθήκη είναι διαθέσιμη μόνο η μορφοσυντακτική επίλυση.

Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι οι συμμετέχοντες σε τέτοιου είδους πειράματα σε ποσοστά περίπου 15% παράγουν ακόμα και αντιγραμματικές προτάσεις επιλέγοντας τον κοντινότερο σειριακά ελεγκτή για συμφωνία με τον στόχο ως αποτέλεσμα κάποιου είδους έλξης (Bock & Miller 1991, Paspali 2019, Vigliocco & Nicol 1998, βλ. και Spyropoulos 2011).

(13) ... βρήκε τη συνταγή για το γλυκό σκισμένη / *σκισμένο
[το παράδειγμα προέρχεται από την Paspali (2019)]

Βέβαια, φαίνεται πως η συγκεκριμένη θεωρία δεν ισχύει σε δομές όπως αυτές που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα, καθώς στη συνθήκη που το θηλυκό βρίσκεται εγγύτερα στο κατηγορούμενο και η ΣΚΟ είναι η μοναδική διαθέσιμη στρατηγική, το θηλυκό επιλέγεται σε ποσοστό 24%, ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο του προσδοκώμενου σχετικά με την έλξη.

3.2 Πείραμα 2: Χρονομετρικό πείραμα κατανόησης / αυτο-ρυθμιζόμενης ανάγνωσης

Στόχος του χρονομετρικού πειράματος είναι να εξεταστεί η επεξεργασία δομών με υποκείμενα σε προ-ρηματική θέση που περιλαμβάνουν συμπλεκόμενα αρσενικά και θηλυκά μη έμφυχα ονόματα, προκειμένου να διαφανούν οι προτιμήσεις των φυσικών ομιλητών της ελληνικής ως προς την επίλυση της συμφωνίας γένους.

3.2.1 Μεθοδολογία

Στο χρονομετρικό πείραμα αυτο-ρυθμιζόμενης ανάγνωσης προτάσεων (self-paced reading task) έλαβαν μέρος 43 μονόγλωσσοι, φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας (35 γυναίκες και 8 άντρες), 20-25 ετών (μέσος όρος: 21.79, ΤΑ: 1.21), φοιτητές ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων λατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

Υλικό

Το συγκεκριμένο πειραματικό έργο αποτελούνταν από 36 πειραματικές προτάσεις και 108 διασπαστές προσοχής (συνολικά 144 προτάσεις) ανά πειραματική εκδοχή. Εξετάστηκαν οι συνθήκες στις οποίες ένα κατηγορούμενο συμφωνεί με ένα σύνθετο υποκείμενο που αποτελείται από δύο συμπλεκόμενα [-έμφυχα] ουσιαστικά

(αρσενικού και θηλυκού γένους) τοποθετημένα σε προ-ρηματική θέση στους δύο πιθανούς συνδυασμούς (A+Θ και Θ+A). Υπήρχαν 6 συνθήκες και, επομένως, 6 πειραματικές εκδοχές. Οι συμμετέχοντες και σε αυτό το πείραμα εκτέθηκαν σε όλες τις πειραματικές συνθήκες, αλλά ποτέ δεν είδαν την ίδια πρόταση πάνω από μία φορά. Οι πειραματικές συνθήκες είχαν ως εξής:

- (14) Συνθήκη 1: A+Θ, κατηγορούμενο αρσενικού γένους
Οι άνεμοι και οι καταιγίδες είναι ισχυροί σε αυτές τις περιοχές.
- (15) Συνθήκη 2: A+Θ, κατηγορούμενο θηλυκού γένους
Οι άνεμοι και οι καταιγίδες είναι ισχυρές σε αυτές τις περιοχές.
- (16) Συνθήκη 3: A+Θ, κατηγορούμενο ουδετέρου γένους
Οι άνεμοι και οι καταιγίδες είναι ισχυρά σε αυτές τις περιοχές.
- (17) Συνθήκη 4: Θ+A, κατηγορούμενο αρσενικού γένους
Οι καταιγίδες και οι άνεμοι είναι ισχυροί σε αυτές τις περιοχές.
- (18) Συνθήκη 5: Θ+A, κατηγορούμενο θηλυκού γένους
Οι καταιγίδες και οι άνεμοι είναι ισχυρές σε αυτές τις περιοχές.
- (19) Συνθήκη 6: Θ+A, κατηγορούμενο ουδετέρου γένους
Οι καταιγίδες και οι άνεμοι είναι ισχυρά σε αυτές τις περιοχές.

Διαδικασία

Το πείραμα αυτό-ρυθμιζόμενης ανάγνωσης σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε με το λογισμικό e-prime 2.0 (Schneider et al. 2012). Οι συμμετέχοντες διάβαζαν από μέσα τους προτάσεις χωρισμένες σε 4 τμήματα, όπως φαίνεται στο (20). Η παρουσίαση των τμημάτων ήταν γραμμική, δηλαδή, καθώς οι συμμετέχοντες πατούσαν το πλήκτρο «διάστημα», το επόμενο τμήμα της πρότασης εμφανιζόταν, ενώ παράλληλα εξαφανιζόταν ό,τι είχε προηγηθεί.

Όπως φαίνεται στο (20), στο 1^ο τμήμα εμφανιζόταν το σύνθετο υποκείμενο, στο 2^ο τμήμα το ρήμα *είναι*, στο 3^ο τμήμα που είναι και το κρίσιμο τμήμα εμφανιζόταν μόνο το κατηγορούμενο στο οποίο επιτελείται η συμφωνία ανάμεσα στο υποκείμενο και το κατηγορούμενο ως προς το γένος και, τέλος, στο 4^ο τμήμα υπήρχε ένα συμπληρωματικό στοιχείο (π.χ. προθετική φράση, δευτερεύουσα πρόταση κτλ.), προκειμένου να ελεγχθούν ενδεχόμενες επιδράσεις και μετά την επιτέλεση της συμφωνίας.

- (20) Οι άνεμοι και οι καταιγίδες _____.
_____ είναι _____.
_____ ισχυροί _____.
_____ σε αυτές τις περιοχές.

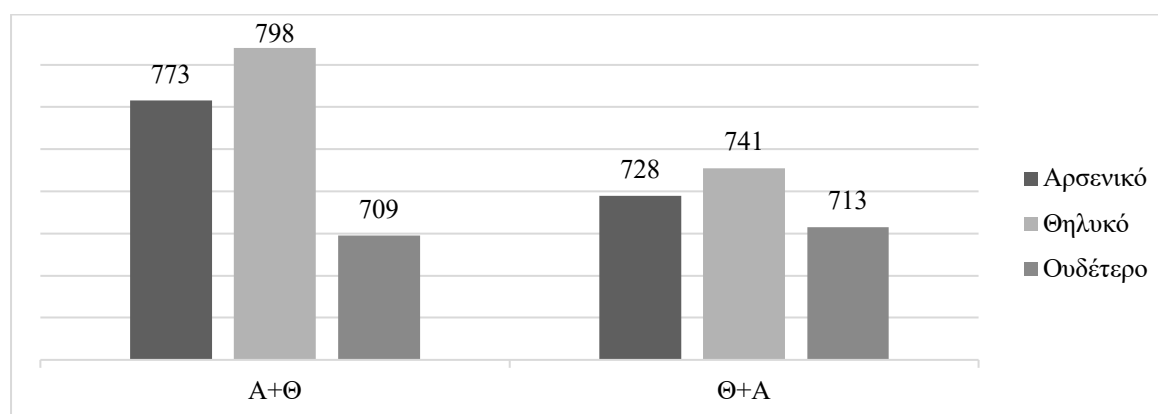
Επίσης, στο 29,2% των προτάσεων (42 από τις 144 προτάσεις του πειραματικού έργου) εμφανίζονταν ερωτήσεις κατανόησης, ενώ, πριν αρχίσει το πείραμα, υπήρχε μία προσομοίωσή του, που περιείχε επτά προτάσεις εξοικείωσης εκ των οποίων οι δύο ακολουθούσαν από ερώτηση κατανόησης.

3.2.2 Ανάλυση δεδομένων

Στα αποτελέσματα του πειράματος συμπεριλήφθηκαν μόνο τα δεδομένα των συμμετεχόντων που είχαν πάνω από 90% σωστές απαντήσεις στις ερωτήσεις κατανόησης. Όσον αφορά την ανάλυση των χρόνων αντίδρασης, οι προτάσεις που στο 1^ο και στο 3^ο τμήμα είχαν χρόνο αντίδρασης <300χ.δ. και >5000χ.δ. και στο 2^ο σημείο >4000χ.δ., καθώς και αυτές με τις ακραίες τιμές (outliers), αντικαταστάθηκαν με τον μέσο όρο των απαντήσεων του συμμετέχοντα ανά συνθήκη, πράγμα που επηρέασε το 4% των δεδομένων.

3.2.3 Αποτελέσματα

Αρχικά, πραγματοποιήθηκε ένα πολυπαραγοντικό τεστ διακύμανσης επαναλαμβανόμενων μετρήσεων, με την προσαρμογή Bonferroni, 2*3 ANOVA με παράγοντες α) τη σειρά των συμπλεκόμενων ονομάτων (A+Θ, Θ+A) και β) το γένος του κατηγορουμένου (A/Θ/O) ανά υποκείμενο και ανά πειραματικό αντικείμενο. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της σειράς των ονομάτων και της επιλογής του γένους του κατηγορουμένου, $F_1(2,41)=1,343$, $p=,272$ · $F_2(2,34)=1,104$, $p=,343$, αλλά υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά το γένος του κατηγορουμένου, $F_1(2,41)=6,290$, $p=,004$ · $F_2(2,34)=4,750$, $p=,015$.

Γράφημα 4 | Μ.Ο. χρόνων αντίδρασης (msec) ανά συνθήκη στο επίθετο/μετοχή

Οι σχεδιασμένες συγκρίσεις με την προσαρμογή Bonferroni έδειξαν ότι οι προτάσεις στις οποίες το κατηγορούμενο έφερε μορφολογικό χαρακτηρισμό ουδέτερους γένους διαβάστηκαν πιο γρήγορα από εκείνες που είχαν κατηγορούμενο θηλυκού γένους, $p_1=,009$ · $p_2<,026$, και οριακά πιο γρήγορα από όσες περιείχαν κατηγορούμενο αρσενικού γένους, $p_1=,087$ · $p_2<,066$. Η διαφορά ανάμεσα στα κατηγορούμενα θηλυκού και αρσενικού γένους, από την άλλη πλευρά, δεν ήταν στατιστικά σημαντική ($p_{1&2}=1$).

3.2.4 Σύνοψη και Συζήτηση

Τα αποτελέσματα του χρονομετρικού πειράματος υποδηλώνουν ότι στην προτασική επεξεργασία προτιμάται η στρατηγική κατά την οποία το κατηγορούμενο συμφωνεί

με όλη την &Φ. Η &Φ έχει τιμή γένους που έχει υπολογιστεί από τα συμπλεκόμενα υποκείμενα βάσει διαδικασιών μορφοσυντακτικής ή σημασιολογικής επίλυσης. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται να είναι επεξεργαστικά ευκολότερη η συμφωνία με σημασιολογική επίλυση, καθώς βάσει των χρόνων αντίδρασης των συμμετεχόντων προτιμάται το ουδέτερο, που είναι το τυπικό (default) γένος για τα [-έμφυχα] ονόματα και δεύτερη έρχεται η συμφωνία με μορφοσυντακτική επίλυση, καθώς η προτίμηση του ουδέτερου έναντι του αρσενικού είναι οριακά στατιστικά σημαντική. Τέλος, στην προτασική επεξεργασία προτιμάται λιγότερο η ΣΚΟ σε αντίθεση με τα αποτελέσματα του πειράματος παραγωγής που έδειξαν ισχυρή προτίμηση των συμμετεχόντων σε αυτό τον τύπο συμφωνίας.

4 Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα των δύο πειραματικών έργων κατέδειξαν διαφορετικές στρατηγικές συμφωνίας ως προς το γένος κατά την κατανόηση και την παραγωγή λόγου.

Τα αποτελέσματα του πειράματος κατανόησης από την εξέταση δομών με συμπλεκόμενα [-έμφυχα] υποκείμενα αρσενικού και θηλυκού γένους σε προρηματική θέση έδειξαν ότι κατά την επεξεργασία είναι προτιμότερη η συμφωνία με την &Φ και κυρίως μέσω της επίλυσης με βάση τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ονομάτων. Τα αποτελέσματα αυτά συνάδουν με τις συντακτικές αναλύσεις των Spyropoulos (2011) και Anagnostopoulou (2017).

Από την άλλη, τα αποτελέσματα από το πείραμα παραγωγής λόγου έδειξαν ότι οι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας χρησιμοποιούν, εκτός από τη συμφωνία με τη μέγιστη προβολή &Φ, όπως και στο πείραμα κατανόησης, τη συμφωνία με το κοντινότερο σειριακά όνομα. Η προτίμηση αυτή ενδέχεται να είναι αποτέλεσμα της κατά στάδια διαδικασίας της συμφωνίας, που κατά το τελευταίο της στάδιο έχει προηγηθεί η σειριοποίηση της δομής. Εν τέλει, η συμφωνία με το κοντινότερο σειριακά όνομα πιθανόν να είναι μία εξωγραμματική περίπτωση όπως αναφέρει και ο Spyropoulos (2011).

Βιβλιογραφία

- Anagnostopoulou, Elena. 2017. "Gender and defaults." Στο A Schrif to Fest Kyle, επιμ. 23-31. Linguistics Open Access Publications.
- Anttila, Arto. 1997. "Deriving variation from grammar." Στο Variation, Change, and Phonological Theory, επιμ. F. Hinskens, R. van Hout and L. Wetzels, 35–68. Amsterdam: John Benjamins.
- Aoun, Joseph, Elabbas Benmamoun and Dominique Sportiche. 1994. "Agreement, word order, and conjunction in some varieties of Arabic." Στο Linguistic Inquiry 25: 195–220. The MIT Press
- Bhatt, Rajesh and Martin Walkow. 2013. "Locating agreement in grammar: An argument from agreement in conjunctions." Στο Natural Language and Linguistic Theory, 31, 951–1013.
- Bock, Kathryn and Carol A. Miller. 1991. "Broken agreement." Στο Cognitive psychology 23: 45–93.
- Bošković, Željko. 2009. "Unifying first and last conjunct agreement." Στο Natural Language and Linguistic Theory, 27, 455–496.

- Bošković, Željko. 2010. Conjunct-sensitive agreement: Serbo-Croatian vs. Russian. Στο *Proceedings of FDSL*, 7.5, 31–48.
- Chomsky, Noam. 1995. “The Minimalist Program.” Στο J. Uriagereka (επιμ.), *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honour of Howard Lasnik*, , 89–115. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 2001. “Derivation by phase.” Στο M. Kenstowicz (επιμ.), *Ken Hale: A Life in Language*, 1–52. Cambridge, MA: MIT Press.
- Corbett, Greville G. 1991. “Gender.” Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbett, Greville G. 2006. “Agreement”. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaltsa, Maria, Ianthi Tsimpli, Theodoros Marinis and Stavrou Melita. 2016. “Processing Coordinate Subject-Verb Agreement in L1 and L2 Greek.” Στο *Frontiers in Psychology*, 7, 648.
- Kazana, Despina. 2011. “Agreement in Modern Greek Coordinate Noun Phrases”. PhD thesis, University of Essex.
- Marušič, Franc, Andrew Nevins and William Badecker. 2015. “The grammars of conjunction agreement in Slovenian.” Στο *Syntax*, 18(1), 39–77.
- Paspali, Anastasia. 2019. “Processing gender agreement in Heritage Greek: an attraction study.” Στο *Proceedings of ICGL13*, London.
- Puškar, Zorica and Andrew Murphy. 2015. “Closest-conjunct agreement in Serbo-Croatian: A rule-ordering account.” Στο *Topics at InfL*, 441–482.
- Schneider, Walter, Amy Eschman and Anthony Zuccolotto. 2012. “E-Prime User’s Guide.” Pittsburgh: Psychology Software Tools, Inc.
- Spyropoulos, Vassilios. 2011. “Some remarks on conjunction and agreement in Greek: Implications for the theory of agreement.” Στο *Proceedings of the 7th International Conference of Greek Linguistics*, 1–12.
- Vigliocco, Gabriella and Janet Nicol. 1998. “Separating hierarchical relations and word order in language production: Is proximity concord syntactic or linear?” Στο *Cognition* 68: B13–B29.
- Willer-Gold, Jana, Boban Arsenijević, Mia Batinić, Nermina Čordalija, Marijana Kresić, Nedžad Leko, Franc Lanko Marušič, Tanja Milićev, Nataša Milićević, Ivana Mitić, Andrew Nevins, Anita Peti-Stantić, Branimir Stanković, Tina Šuligoj, and Jelena Tušek. 2016. “Conjunct agreement and gender in South Slavic: From theory to experiments to theory.” Στο *Journal of Slavic Linguistics* 24(1), 187–224.
- Χειλά-Μαρκοπούλου, Δέσποινα. 2003. “Γένος και συμφωνία στη Νέα Ελληνική.” Στο *Το Γένος*: 132-167. Αθήνα: Πατάκης.